

Uloga EU projekata u regionalnoj suradnji Hrvatske i Mađarske

OLIVER OREŠIĆ

Ulaskom Mađarske u Europsku uniju i početkom pripreme Hrvatske za ulazak pokrenula se izrada i provedba projekta Europske unije te se od tada povećavaju mogućnosti prekogranične suradnje koja je bila slabog intenziteta zbog perifernog geografskog položaja obje pogranične regije u odnosu na najrazvijenije dijelove obje države. U ovom radu napravljena je problemska analiza područja iz koje je napravljena sinteza demografskih, socijalno-ekonomskih, funkcionalnih, fizionomskih, kulturoloških i ekoloških problema poredanih po prioritetima i prikazan je pregled svih prekograničnih projekata iz posljednjeg financijskog razdoblja. Problemska analiza bila je temelj za odabir nekoliko projekata čiji su rezultati detaljnije analizirani. Radi usporedbe analizirano je i nekoliko transnacionalnih projekata važnih za ovu regiju. Provedba prekograničnih i transnacionalnih projekata Europske unije u hrvatsko-mađarskom pograničnom području znatno je povećala regionalnu suradnju obje države. Projekti su značajno doprinijeli rješavanju mnogih problema, što ukazuje kako će uloga EU projekata u budućoj regionalnoj suradnji Hrvatske i Mađarske biti vrlo velika.

Ključne riječi: Hrvatska, Mađarska, prekogranična suradnja, Europska unija, projekti

1. Uvod

Pogranična područja u državama Europske Unije i bivšim socijalističkim državama postaju sve važnija u gospodarskom, kulturnom i političkom povezivanju regija Europe. Napretkom prostorne, gospodarske i kulturne povezanosti formiraju se transgranične regije koje doprinose suvremenom gospodarskom razvoju. Ne postoje potpuno precizne definicije za pojam prekogranične regije. One se određuju kao administrativno-teritorijalne jedinice na razini nacionalne države koje su smještene uz kopnenu ili morsku granicu te države na razini NUTS III klasifikacije prema definiciji EU. Transgranične regije gospodarski zaostaju za najrazvijenijim područjima njihovih država koja su većinom regije oko glav-

nih gradova.¹ Pogranična ruralna područja su gospodarski zaostala zbog prometne izoliranosti, velikog iseljavanja, starog stanovništva, nedostatka obrazovanih, nedostatka investicija i sporog prestrukturiranja gospodarstva.² Sa ciljem smanjivanja velikih razlika u regionalnom razvoju država i zaostajanja ruralnih pograničnih područja, pokrenuti su programi Europske unije koji svojim financijskim sred-

1 BACSI, Zsuzsanna; KOVACS, Erno: *Razvojne karakteristike prekograničnih regija*. Keszthely: Mikroregionalna multifunkcionalna i razvojna asocijacija Kesthely – Heviz – Zapadno-balatonska radionica za društveno-znanstvena istraživanja, 2007.; CRLJENKO, Ivana; OPAČIĆ, Vuk Tvrtko: *Demografska kretanja i granični promet kao indikatori (ne)postojanja transgranične regije u hrvatsko-mađarskom pograničnom području* // *Geoadria* IX/1, 2004., 73–88.

2 LUKIĆ, Aleksandar: *O teorijskim pristupima ruralnom prostoru* // *Hrvatski geografski glasnik* LXXII/2, 2010., 49–75.

stvima omogućuju ulaganje u razvoj zaostalih ruralnih područja.

Ovim radom proučavaju se mogućnosti prekogranične suradnje Hrvatske i Mađarske s obzirom da je ovaj prekogranični prostor do ulaska obiju država u Europsku uniju bio slabo povezan i integriran te je granica imala efekt odvajanja prostora. Projekti Europske unije koji se proučavaju dio su IPA (*Instrument for Pre-Accession Assistance*) pretpristupnog programa u financijskom razdoblju 2007. – 2013. godine. Projekti su dio IPA II. komponente, prekogranične suradnja u prekograničnom Programu Mađarska – Hrvatska. Zajedno s prekograničnim projektima proučavaju se i transnacionalni projekti Programa SEE (*South East Europe*) u kojima sudjeluju partneri obiju država.³ Korisnici sredstava pretpristupnog programa su županije, gradovi, općine, razvojne agencije, javne institucije, poduzetnički centri, instituti, udruge, sveučilišta, muzeji i sl.

Prostor proučavanja je pogranični prostor teritorija Republike Hrvatske koji obuhvaća županije koje dodiruju granicu s Mađarskom i ostale županije koje ne graniče, ali su u blizini Mađarske i sudjeluju u EU prekograničnim projektima. Pograniczne županije su Međimurska, Koprivničko-križevačka, Virovitičko-podravska i Osječko-baranjska. Još četiri županije sudjeluju kao pridružene regije i na raspolaganju nemaju više od 20 % ukupnih sredstava prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska, a to su Varaždinska, Bjelovarsko-bilogorska, Požeško-slavonska i Vukovarsko-srijemska županija. Pogranično područje Republike Mađarske obuhvaća pogranične županije Somogy i Baranya koje su dio Južnog Zadunavlja prema NUTS II administrativno-teritorijalnoj klasifikaciji i županiju Zala koja je dio Zapadnog Zadunavlja prema NUTS II klasifikaciji. Županije obiju država pripadaju u NUTS III administrativno-teritorijalnu klasifikaciju.

Cilj istraživanja jest proučiti utjecaj prekograničnih i transnacionalnih EU projekata Hrvatske i Mađarske na razvoj njihove pogranične regije te na temelju toga prikazati mogućnosti povoljne prostorne integracije i prekogranične suradnje, istražiti mogućnosti prostorne kohezije na način da granica nije

samo element koji odvaja prostor, već i spaja. Nužno je istražiti kako i koliko su projekti utjecali na demografske, socijalno-ekonomske, funkcionalne, kulturološke i fizionomske promjene u prekograničnoj regiji.⁴ Na temelju rezultata dobivenih iz analize navedenih pokazatelja prostornih promjena prepoznat će se najvažniji problemi u transgraničnoj regiji porredani po prioritetu i prikazati moguća rješenja prikazana po stupnju prioriteta što će biti korisno da se dobije uvid koja je mjera najbolja za rješenje problema i koje su nove mogućnosti izrade i provedbe projekata te preko njih jačanje regionalne suradnje.

Zadatak istraživanja je da se na temelju dobrih iskustava i uspješno provedenih projekata u pograničnim prostorima raznih država Europske unije izaberu, između velikog broja projekata, oni projekti koji su uspješno provedeni i koji su najviše utjecali na prostorne procese pogranične regije. Njihova uspješna provedba će se detaljnije razmatrati i obuhvaćat će razna područja djelatnosti, poput razvoja turizma, prometa, industrije, energetike, zaštite okoliša i obrazovanja, kao i raznolike projektne partnere iz raznih županija ovog prostora. Rezultati tih projekata prikazat će koliko su utjecali na regionalnu suradnju Hrvatske i Mađarske te koji će biti najveći izazovi za jačanje suradnje u novom razdoblju provedbe prekograničnih projekata 2014. – 2020. godine.

2. Problemska analiza područja

Hrvatsko-mađarsko pogranično područje imalo je velik značaj u povijesnim zbivanjima u Europi. To je prostor koji je bio granična regija mnogih civilizacija i križište glavnih prometnih tokova još od antike. Pobjedom kralja Tomislava nad Mađarima u 10. stoljeću definiran je središnji dio današnje granice koja većinom prati tok rijeke Drave. Granica na Muri definirana je 1920. godine mirom u Trianonu nakon što je Međimurje poslije 200 godina u sastavu Mađarske, s kraćim prekidima od 1785. do 1789. godine i od 1848. do

4 ROBOTIĆ, Vjekoslav: *Transformacija pograničnog područja Koprivničko-križevačke županije u tranzicijskom razdoblju*. Zagreb: Geografski odsjek PMF-a, neobjavljeni magistarski rad, 2010.; ČELAN, Tvrtko-Josip: *Mogućnosti regionalnog razvoja Hrvatske na primjeru IPA prekograničnog programa Mađarska-Hrvatska 2007. – 2013.* // Geografski horizont LVII/2, 2011., 21–40.

3 www.hu-hr-ipa.com (11. 2. 2015.).

1861. godine, ponovno vraćeno našim prostovima. Istočni dio hrvatsko-mađarske granice nalazi se u Baranji i nije ni prirodna ni etnička granica te je također definirana 1920. godine, a potvrđena nakon Drugog svjetskog rata.⁵ Trenutno ukupna duljina granice prema Mađarskoj iznosi 355.5 km, što je 15 % ukupne duljine svih granica Republike Hrvatske.⁶

Transgranično područje koje sudjeluje u EU projektima IPA prekogranične suradnje Mađarske i Hrvatske ima površinu od 31.085 km² što je značajno u odnosu na ukupnu površinu Republike Hrvatske (56.594 km²) i Republike Mađarske (93.030 km²). U područje spadaju administrativno-teritorijalne jedinice NUTS III kategorije. U Mađarskoj su to županije Zala, Somogy i Baranya, a u Hrvatskoj Međimurska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija. Ukupan broj stanovnika regije iznosi 2,1 milijun što je značajan broj u odnosu na ukupan broj stanovnika obje države. Hrvatska prema popisu iz 2011. godine ima 4,284.889 stanovnika, a Mađarska prema njihovom popisu iz iste godine 9,937.628 stanovnika. Odnos broja stanovnika koji žive u Hrvatskoj i onih u Mađarskoj je gotovo ravnopravan, 54 % stanovništva živi u Hrvatskoj, a 46 % u Mađarskoj. Prostorno najveća županija namađarskoj strani pograničnog područja je Somogy (6.065 km²), a najveća po broju stanovnika, prema popisu iz 2011. godine, je županija Baranya (379.712). Osječko-baranjska županija je od hrvatskih županija ovog područja prostorno najveća (4.158 km²) te ima najveći broj stanovnika prema popisu iz 2011. godine (305.032). Izrazita je ruralnost ovog prostora s velikim brojem sitnih naselja, a od gradova prevladavaju mali i srednji gradovi. Sve hrvatske županije ovog područja imaju manju gustoću naseljenosti od hrvatskog prosjeka (75,7 st/km²), osim Međimurske i Varaždinske, a sve mađar-

ske županije ovog područja su ispod prosjeka gustoće naseljenosti Mađarske (107 st/km²), a od njih je najgušće naseljena županija Baranya. Dva najveća gradska središta su Osijek u Hrvatskoj i Pečuh u Mađarskoj te se nalaze u istočnom dijelu regije.⁷

Demografska slika ove pogranične regije je vrlo loša. U posljednjim desetljećima regija gubi značajan broj stanovnika. Depopulacija je vrlo izražena u Vukovarsko-srijemskoj županiji gdje je pao broj stanovnika od popisa iz 2001. do 2011. godine za 12,4 % (Tab. 1.). Značajan pad broja stanovnika u istom razdoblju bilježi i Bjelovarsko-bilogorska županija koji iznosi 10,1 %. Problemi su brojni, natalitet je nizak, mortalitet je veći od nataliteta što znači da je prirodna promjena negativna, a značajna je i emigracija. Najlošije stanje je u ruralnim područjima pridravskog i prekodravskog prostora koja su i pogranična te u brdskim dijelovima Bilogore, Kalnika, Papuka, Krndije, Pšunja u Hrvatskoj i Mecseka u Mađarskoj koja su zahvaćena demografskim izumiranjem. Stanovništvo u regiji je vrlo staro (duboka starost) i ne može biti nositelj gospodarskog razvoja te su nužna velika ulaganja u demografsku politiku i revitalizaciju prostora.⁸ U mnogim županijama ovog pograničnog područja (Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Somogy i Zala) značajan pad broja stanovnika započinje 1960-ih kada dolazi do velikih promjena u gospodarstvu, počinje jaka industrijalizacija prostora uz intenzivnu urbanizaciju što potiče proces deagrarizacije ruralnih područja.⁹ Ruralna područja nisu imala razvijen širok spektar djelatnosti pa je započela snažna deruralizacija prostora, a ruralni egzodus pojavio se u gospodarski slabije razvijenim i prometno izoliranim krajevima.¹⁰ Navedeni

5 PETRIĆ, Hrvoje: *Utjecaj rijeke na pogranična naselja – primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću* // *Ekonomika i ekohistorija* 1/1, 2004., 37–62; CROST, *Završni elaborat, Serija radionica za razvoj projekata za mjesne sudionike južno-zadunavskih pograničnih županija*. Pečuh: Razvojna agencija Južnog Zadunavlja, 2006.; BACSI, Zsuzsanna; KOVACS, Erno: *Nav. dj.*

6 www.dzs.hr (11. 2. 2015.).

7 *Popis stanovništva 2011.: popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice*, Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr (11. 2. 2015.); *Hungarian central statistic office.hu*, <http://www.ksh.hu/?lang=en> (11. 2. 2015.).

8 KOMUŠANAC, Monika; ŠTERC, Stjepan: *Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija?* // *Društvena istraživanja* XXI, 2012., 693–713.

9 LUKIĆ, Aleksandar: *O teorijskim pristupima ruralnom prostoru...*

10 FELETAR, Petar, 2012: *Demografske promjene u Koprivničko-križevačkoj županiji od 1857. do 2011. godine* // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* XI/21, 2012., 129–167.

procesu događali su se i u ostalim županijama (Varaždinska, Međimurska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska i Baranya), ali ukupan pad broja stanovnika na županijskoj razini dogodio se mnogo kasnije zbog toga što se u tim županijama, u odnosu na ranije navedene, nalaze veći gradovi, a prostorna blizina Varaždina i Čakovca omogućila je da se razviju u jake centre rada. Od Domovinskog rata pa sve do danas nastavlja se pad broja stanovnika u svim županijama. Pad stope nataliteta, uz lagan porast stope moraliteta, znači da je prirodna promjena negativna i jačanje procesa senilizacije i emigracije otežava mogućnost demografske revitalizacije. Razlike u razvijenosti između ruralnih područja i velikih urbanih centara se s vremenom povećavaju, a uzroci tome su brojni: počevši od lokalne preko županijske pa sve do državne razine, a vrlo važni su i vanjski, prekogranični utjecaji.

U prostornoj strukturi naseljenosti očituju se mala i raspršena naselja i mali broj srednjih i velikih gradova. Velik je broj malih gradova s ograničenim brojem funkcija pa je većina funkcija smještena u malom broju srednjih i velikih urbanih središta. Od pet najvećih gradova ovog područja čak su četiri grada u Mađarskoj, od kojih je najveći Pečuh s gradskom regijom koja broji oko 190.000 stanovnika, slijede Kapošvar (kao županijsko središte Somogyja) i Zalaegerszeg (kao središte županije Zala) te Nagykanizsa koje je urbano središte južnog dijela županije Zala i važno prometno čvorište. Gradovi Lenti, Letenye, Csurgo, Barcs, Sellye, Šikloš imaju subregionalni i lokalni značaj, ali važni su zbog blizine granice te svojim funkcijama olakšavaju provedbu prekogranične suradnje. Osijek je jedini hrvatski grad ove regije koji pripada među 5 najvećih i jedini je hrvatski makroregionalni centar u ovom pograničnom području. Gradovi Varaždin, Čakovec, Koprivnica, Bjelovar, Požega, Vinkovci i Vukovar pripadaju u jače i slabije regionalne centre, ali su funkcijama preslabi da bi mogli smanjiti nepovoljan i periferan geografski položaj ovog prostora. Gradovi Đurđevac, Križevci, Donji Miholjac, Valpovo, Slatina, Našice, Orahovica, Prelog, Ludbreg, Ivanec, Novi Marof, Belišće i Beli Manastir su subregionalni centri koji raspolažu malim brojem funkcija pa je i njihov prostorni utjecaj slab.

Bruto društveni proizvod po stanovniku 2011. godine u županijama pograničnog pod-

ručja je prilično nizak. U Vukovarsko-srijemskoj županiji iznosi samo 60 %, a u županiji Somogy 64 % od BDP-a državnog prosjeka. Sve županije u obje države pograničnog područja su ispod razine BDP-a državnog prosjeka. U hrvatskom dijelu najviši BDP ima Koprivničko-križevačka županija, a u mađarskom županija Zala, ali obje se ne nalaze unutar 90 % od državnog prosjeka. Regije glavnih gradova veoma podižu državne prosjeke BDP-a što prikazuje visok stupanj centralizacije i u Hrvatskoj i u Mađarskoj. Ispod državnog prosjeka je zarada u tri mađarske županije ove regije, a isto vjetno stanje uočljivo je i na hrvatskoj strani, ali su razlike između županija velike. Koprivničko-križevačka i Osječko-baranjska imaju najveću zaradu, dok Međimurska, Varaždinska i Virovitičko-podravka znatno zaostaju.¹¹

Prosječna stopa nezaposlenosti u hrvatskom pograničnom području 2013. godine je iznad državnog prosjeka, a velike su razlike u stopama, promatrane po županijama. U istočnom dijelu pograničnog područja su one za nekoliko postotaka veće. U mađarskom pograničnom području stope nezaposlenosti posljednjih godina rastu pa regija dodatno zaostaje za najrazvijenijim dijelovima države i tako je sve manje privlačna za ulaganja, ali stope nezaposlenosti su mnogo manje u odnosu na stope u hrvatskim županijama.¹²

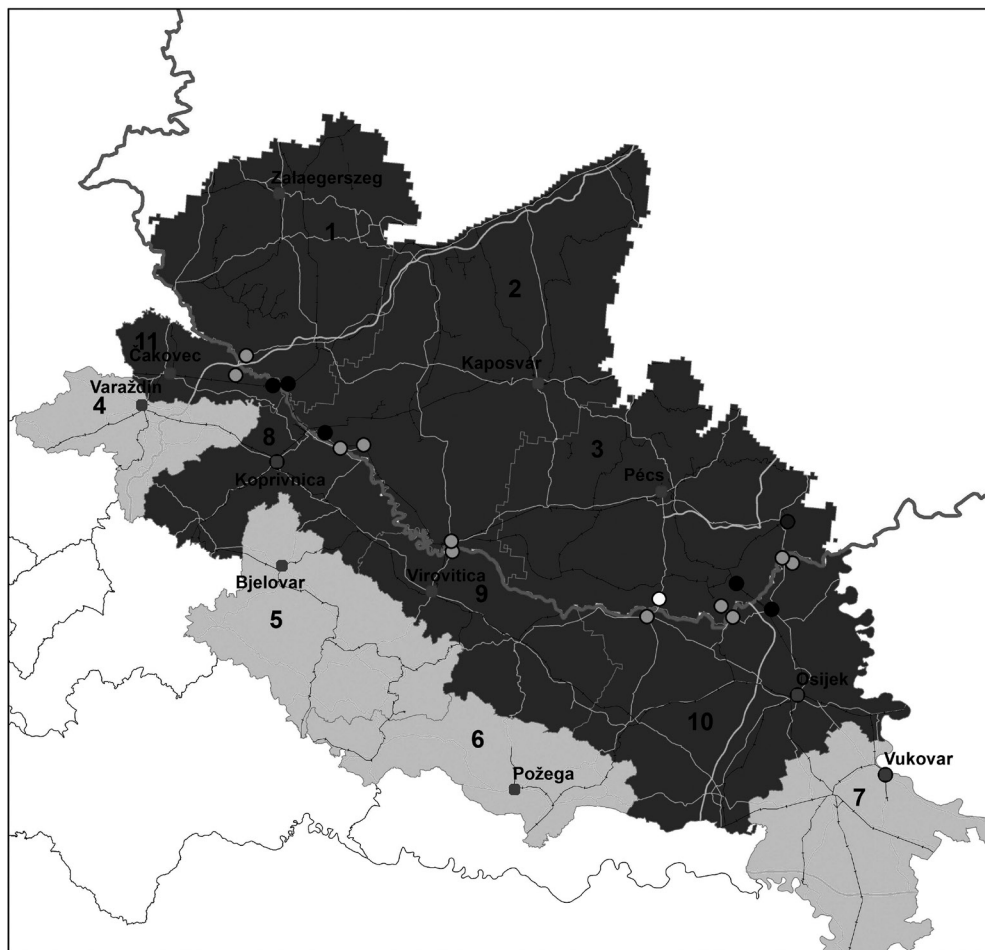
Velika je važnost poljoprivrede u cijeloj regiji kao izvora prihoda. U odnosu na državne prosjeke, u regiji je natprosječan broj zaposlenih u poljoprivredi. Povoljni su uvjeti za poljoprivredu zbog visoke kvalitete tla (razne vrste crnica) i povoljne umjereno-tople vlažne klime s toplim ljetom (Cfb). Od grana poljoprivrede koje su bolje zastupljene u oba kraja ističe se vinogradarstvo koje je usko povezano s ugostiteljstvom i turizmom.¹³

Industrija je slabo razvijena u ovoj regiji. U mađarskom dijelu, samo županija Zala zadovoljava mađarski prosjek industrijske proizvodnje po stanovniku. U županiji Somogy industrijska proizvodnja po stanovniku iznosi malo više od dvije trećine mađarskog prosjeka, a u županiji Baranya manje od trećine. Razlog

11 Vidi bilješku 7.

12 Isto.

13 ŽUPANČIĆ, Milan: *Obiteljska poljoprivredna gospodarstva i ruralni razvitak u Hrvatskoj* // Sociologija sela XLIII/167, 2005., 171–194.

- Pogranične županije
- Izvangranične županije u projektima
- Izvan projekata
- Županijska središta

Prekogranični prijelazi

- Cestovni
- Cestovni i riječni
- Željeznički
- Riječni

Željezničke pruge

- Željezničke pruge

Ceste

- Autocesta
- Državna

Brojevi županija:

- 1 Zala**
- 2 Somogy**
- 3 Baranya**
- 4 Varaždinska**
- 5 Bjelovarsko-bilogorska**
- 6 Požeško-slavonska**
- 7 Vukovarsko-srijemska**
- 8 Koprivničko-križevačka**
- 9 Virovitičko-podravska**
- 10 Osječko-baranjska**
- 11 Međimurska**

Sl. 1. Područje prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska prema NUTS III klasifikaciji u financijskom razdoblju 2007. – 2013. (izvor: www.hu-hr-ipa.com, 21. 7. 2015.).

tome je nedostatak velikih poduzeća. Djelatnosti tercijarnog i kvartarnog sektora vrlo slabos razvijene u sve tri županije, bez obzira što je u njima najveći broj zaposlenih. Od osam velikih industrijskih područja Hrvatske koja ostvaruju čak 4/5 industrijske proizvodnje, zapošljavaju 2/3 industrijskih radnika i zauzimaju četvrtinu površine, čak se tri nalaze u ovoj regiji. To su: 1) Sjevernohrvatsko industrijsko područje koje obuhvaća područja pod utjecajem industrije Varaždina, Čakovca i Koprivnice; 2) Bjelovarsko-virovitičko gdje dominiraju Bjelovar i Virovitica te 3) Istočno-slavonsko industrijsko područje gradova Osijeka, Vukovara, Vinkovaca i Požege.

Velik je potencijal za iskorištavanje obnovljivih izvora energije. Čak tri hidroelektrane nalaze se na rijeci Dravi: HE Varaždin, HE Čakovec i HE Dubrava. Moguće je iskorištavanje solarne energije u istočnom dijelu pograničnog područja jer ima pogodan broj sunčevih sati. Zbog visokog udjela šuma u županijama Zala i Somogy moguće je iskorištavanje energije biomase. U velikom dijelu regije može se iskorištavati geotermalna energija. U hrvatskom dijelu po iskorištavanju se ističu većinom toplice: Varaždinske, Bizovačke i Daruvarske. Prema Prostornom planu općine Legrad, sa smanjenim sadržajem na lokaciji Kutnjak – Lunjkovec (kraj naselja Kutnjak i Selnica Podravska u sastavu općine Legrad blizu Koprivnice), gradit će se geotermalna elektrana koja će planiranim sustavom daljinskog grijanja moći opskrbljivati širu regiju.¹⁴

Pogranično područje Hrvatske i Mađarske nalazi se u području paneuropskih koridora Vb Budimpešta – Zagreb – Rijeka i Vc Budimpešta – Osijek – Sarajevo – Ploče, dok koridor X Ljubljana – Zagreb – Beograd prolazi Vukovarsko-srijemskom županijom, a rijeka Dunav dio je međunarodnog plovnog putakoridora VII. Rijeke Dunav, Drava i Mura te jezero Balaton prirodne su prepreke koje su utjecale na otežanu prometnu dostupnost ovog prostora što se pogotovo očituje u Mađarskoj jer su Južno i Zapadno Zadunavlje prometno dosta izolirani od ostatka Mađarske. U Mađarskoj je loša povezanost ruralnog prostora s mikroregionalnim i županijskim središtima. Većina najkvalitetnijih cesta usmjerena je prema Budimpešti, zbog čega je i loša povezanost istočnog i zapadnog di-

jela mađarskog pograničnog područja, dok prosječno trajanje putovanja iz ruralnih područja prema županijskim središtima iznosi od 45 do 60 minuta.¹⁵

Trenutni poprečni prometni pravci su lošije kvalitete od uzdužnih. Najkvalitetniji poprečni pravac čini autocesta A4 koridora Vb Zagreb – Varaždin – Goričan – hrvatsko-mađarska granica. Mali broj cestovnih prekograničnih prijelaza čini ovu regiju prometno teško prohodnom te su mnoga naselja ove regije prometno izolirana, a ona koja su najbliže granici se često zovu naseljima „slijepih ulica“.

Podravska magistrala, državna cesta D2 povezuje istok i zapad hrvatskog dijela regije. Cesta prolazi kroz središta većine većih naselja cijele regije što stvara velike gužve. Naselja udaljena od magistrale gospodarski sve više zaostaju te je nužna izgradnja nove cestovne mreže i obnova postojeće. Planira se izgradnja uzdužne podravske brze ceste koja bi se nalazila sjevernije od magistrale i kod Koprivnice bi se križala s planiranom brzom cestom Podravskog ipsilona Vrbovec – Križevci – Koprivnica – Gola – mađarska granica. Drugi dio Podravskog ipsilona planiran je od Vrbovca preko Bjelovara i Virovitice do Terezinog Polja uz hrvatsko-mađarsku granicu što bi značajno povećalo prometni značaj tog prostora.¹⁶

Željeznički promet u pograničnoj regiji uvelike zaostaje za europskim standardima. Brojni su problemi, loša je sigurnost željezničko-cestovnih prijelaza, dotrajale su kolodvorske zgrade, neodgovarajući su peroni, česta su kašnjenja, u nekim gradovima je neodgovarajući položaj pruge, nedostaju parkirališni prostori, zapušteni su prostori uz pruge, većina sporednih pruga nije elektrificirana, a u Hrvatskoj su u 2013. godini porasle cijene usluge za 15 %.¹⁷

15 CROST, *Završni elaborat...*, BACSI, Zsuzsanna; KOVACS, Erno: Nav. dj.

16 Crost II, sektorska i teritorijalna analiza, http://www.deldunantul.com/public/upload/nemzetkozi_kapcsolatok/magyar_horvat_hataron_atnyulo/crost_ii/CROSTII_Sektorska_itektorijalnaanaliza.pdf (11. 2. 2015.); Crost II, serija edukacijskih radionica radi otkrivanja prekograničnih razvojnih mogućnosti, završni elaborat, http://www.deldunantul.com/public/upload/nemzetkozi_kapcsolatok/magyar_horvat_hataron_atnyulo/crost_ii/CROST%20II_hrvatski%20krajni%20elaborat.pdf (11. 2. 2015.).

17 Isto.

14 *Izmjene i dopune prostornog plana uređenja općine Legrad sa smanjenim sadržajem, nacrt konačnog prijedloga*. Koprivnica: Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije, 2014.

Posljednjih godina mnogo se ulaže u obnovu željeznica. Godine 2013. završen je kapitalni remont pruge Križevci – Koprivnica za brzine od 140 km/h i osovinskog pritiska od 22,5 t/os čime bi se privukao veći broj teretnih vlakova i povećao intenzitet putničkog prometa. Željeznička pruga Koprivnica – Botovo – Gyekenyes je u fazi kapitalnog remonta koji će završiti 2015. godine kada bi prema planovima trebala početi izgradnja drugog kolosijeka Dugo Selo – Križevci te godinu kasnije Križevci – Koprivnica – Botovo – Mađarska. Prilikom izgradnje drugih kolosijeka izgradit će se brojni podvožnjaci i nadvožnjaci, zaštitni zidovi od buke, servisne ceste, a bit će promijenjena i trasa pruge na dijelovima s najvećim nagibom, a željezničko-cestovni prijelazi bit će obnovljeni. Riječno-jezersko-kanalski promet i zračni promet slabo su razvijeni.¹⁸

Značajnu ulogu u ovom kraju ima i turizam. Najveći broj turističkih dolazaka u hrvatskom dijelu bilježe najveći gradovi, dok je ruralni turizam slabo razvijen i nužna su ulaganja. Mogućnosti za razvoj turizma su zaista velike jer gradovi imaju dugu povijesnu tradiciju koja je usko povezana s onom mađarskih pograničnih gradova. U novijem razdoblju gradski turizam postaje sve popularniji u Mađarskoj. Nažalost turisti se u gradovima ne zadržavaju dugo zbog loše turističke infrastrukture. Osim gradova, u Mađarskoj su najposjećenija turistička odredišta jezero Balaton i termalna lječilišta, kao što su Zalakaros, Heviz, Barč, Nagyatad, Somogy i Harkany.¹⁹ U hrvatskom dijelu pogranične regije većina turističkih dolazaka i noćenja godišnje zabilježena je u najvećim gradovima, toplicama i zaštićenim područjima. Važna turistička odredišta su brojna jezera i ribnjaci. U hrvatskom dijelu pograničnog područja slično je kao i u mađarskom, većina turističkih manifestacija namijenjena je domaćem stanovništvu, nedostaju veći turistički kapaciteti i turizam je većinom sezonskog karaktera.²⁰

18 HŽ Infrastruktura, Infrastrukturni projekti – dozvole i rješenja, <http://www.hzinfra.hr/infrastrukturni-projekti-dozvole-i-rjesenja> (11. 2. 2015.).

19 CROST, *Završni elaborat...*

20 LUKIĆ, Aleksandar: *Ruralni turizam – čimbenik integralnog razvitka ruralnih prostora Hrvatske: od mašte do stvarnosti // Geografski horizont XLVI, 2000., 7–31.*

Najveće udjele u ukupnoj površini zaštićenih područja pogranične regije imaju područja uz rijeke i jezera. U mađarskom dijelu regije oko 7 % područja je zakonom zaštićeno. Veliku površinu zauzima nacionalni park Dunav – Drava čije je sjedište u Pečuhu, koje upravlja većinom zaštićenih područja u županijama Somogy i Baranya. Oko jezera Balaton nalazi se nacionalni park Balaton Uplands površine 56.000 hektara. U pograničnom području Hrvatske nema nacionalnih parkova. Kopački rit i Papuk su parkovi prirode. Uz rijeke Dravu i Muru su velike zaštićene površine. Regionalni park Mura – Drava proteže se kroz 5 županija: Međimursku, Koprivničko-križevačku, Varaždinsku, Virovitičko-podravsku i Osječko-baranjsku. Osim regionalnog parka, mreža zaštite rijeke Drave je mnogo šira zbog mnogih područja niže razine zaštite. Regionalni park Mura – Drava i nacionalni park Dunav – Drava zajedno čine Mura – Drava – Dunav rezervat biosfere kojeg je proglasio UNESCO 2012. godine.²¹

3. Sinteza problema po prioritetima

Važno je uspostaviti ravnomjeran i usklađen regionalni razvoj hrvatsko-mađarske pogranične regije kako bi se postavili preduvjeti za provedbu intenzivne prekogranične suradnje, kojom bi granica postala element koji spaja prostor te omogućuje uspostavu jake prostorne integracije regije na temelju koje regija dobiva važnu ulogu kao poveznica država zapadne i srednje Europe s državama južne i jugoistočne Europe, tj. poveznica Podunavlja i Jadrana. Razvoj prekogranične suradnje otežavaju brojni problemi koji će moći biti riješeni jedino ulaganjima, napornim radom te kvalitetnom izradom i provedbom prekograničnih i transnacionalnih projekata Europske unije. Problemi se mogu podijeliti na demografske, socijalno-ekonomske, funkcionalno-fizionomske, kulturološke i ekološke, a da bi se odredila točna mjera kojom bi se oni mogli riješiti potrebno je izdvojiti najvažnije (prema prioritetima poredani prema brojevima): 1. Demografski problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (Tab. 2.), 2. Socijalno-ekonomski problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regi-

21 www.hu-hriipa.com (11. 2. 2015.).

je (Tab. 3.),

3. Funkcionalno-fizionomski problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (Tab. 4.),

4. Kulturološki problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (Tab. 5.),

5. Ekološki problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (Tab. 6.).

4. Rezultati projekata

IPA prekogranični program Mađarska – Hrvatska pripada generaciji programa prekogranične suradnje u proračunskom razdoblju 2007. – 2013. i dio je druge komponente IPA-e te pokriva suradnju između jedne države članice Europske unije i jedne zemlje kandidata Europske unije. Pretpristupni program IPA (*Instrument for Pre-Accession Assistance*) je financijski program pomoći koji Europska unija daje zemljama koje će postati članice, odnosno onima koje se nalaze u pretpristupnom procesu. Cilj programa IPA-e je poboljšanje učinkovitosti prekogranične suradnje, društvenog, gospodarskog i ruralnog razvoja. Mađarsko-hrvatska prekogranična suradnja započela je 2002. godine u okviru programa PHARE. Suradnja se pojačava iduće godine osnivanjem manjih fondova u okviru Interreg PHARE programa koja je poticala prekograničnu suradnju između neprofitnih organizacija. U razdoblju 2004. – 2006. u okviru u slovensko-mađarsko-hrvatskog Programa susjedstva prekogranična suradnja između Mađarske i Hrvatske se dodatno intenzivira.²²

Velik korak naprijed je napravljen 13. ožujka 2008. godine kada je Europska komisija odobrila IPA prekogranični program Mađarska – Hrvatska. U okviru programa Europska unija izdvojila je 52,4 milijuna eura, od čega je 47,1 milijun eura dostupan za razvoj i provedbu projekata u prva dva prioriteta. Prvi prioritet sadrži održivi razvoj i turizam, drugi gospodarsku suradnju i razvoj zajedničkih ljudskih resursa, a treći tehničku pomoć. Za financiranje mogu biti prihvatljive različite aktivnosti, kao što su: zaštita prirode i prirodnih vrijednosti, razvoj prometne infrastrukture, izgradnja i označavanje novih biciklističkih staza, razvoj turističkih aktivnosti i prateće infrastrukture, znanstveno-obrazov-

ni projekti, sportski događaji, zapošljavanje socijalno ugroženih i smanjenje jezične barijere. Karakter programa, u kojem mogu sudjelovati jedinice regionalne i lokalne samouprave i njihove institucije, regionalne i županijske razvojne agencije, turističke zajednice, sveučilišta, škole i dr., je neprofitni. U sve projekte uključeni su partneri s obje strane granice te se svaki projekt provodi na način da postoji glavni (vodeći) partner i ostali partneri, a svi zajedno rade na financiranju i provedbi projekta tako da projekt utječe na promjene s obje strane granice. Nacionalna razvojna agencija u Mađarskoj je, kao upravljačko tijelo programa, uz potporu Ministarstva za regionalni razvoj i fondove Europske unije, donijela tri poziva za dostavu prijedloga. Na kraju je odobreno 140 projekata. Hrvatskim partnerima na raspolaganju je 22,9 milijuna eura, a mađarskim 23,89 milijuna eura.²³

U svakom od tri poziva proveden je značajan broj projekata:

- 1) Prvi poziv (2009.): ukupno projekata: 41, vodeći partneri: 30 projekata (HU) i 11 (HR), ukupan broj partnera: 63 (HU) i 73 (HR);
- 2) Drugi poziv (2010.): ukupno projekata: 60, vodeći partneri: 44 projekata (HU) i 16 (HR), ukupan broj partnera: 83 (HU) i 84 (HR);
- 3) Treći poziv (2011./2012.): ukupno projekata: 39, vodeći partneri: 20 projekata (HU) i 19 (HR), ukupan broj partnera: 56 (HU) i 78 (HR).

U popisu, u grafičkim i u statističkim prikazima trećeg poziva IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska, nije uključeno 13 projekata jer nisu uključeni u programske analize koje su objavljene u projektnim publikacijama ovog programa.

Velik broj projekata u sva tri poziva ovog prekograničnog programa pokazuje pojačan intenzitet prekogranične suradnje u svim mađarskim i hrvatskim županijama u odnosu na ranija programska razdoblja. Projektima su obuhvaćena razna područja ljudske djelatnosti koja mogu značajno mijenjati odnose u prostoru ove pogranične regije, ali upitno je mogu li riješiti brojne i složene demografske, socijalno-ekonomske, kulturološke, funkcionalne, fizionomske i ekološke probleme poredane po prioritetima u problemskoj analizi.

Da bi se moglo detaljnije vidjeti na koji način su projekti doprinijeli jačanju prekogranič-

ne suradnje Hrvatske i Mađarske, prikazat će se rezultati nekoliko uspješno provedenih projekata izabраних prema većim mogućnostima rješenja problema u regiji.

Iz popisa projekata u prethodnim tablicama i njima pratećih grafičkih priloga uočljivo je kako najveći doprinos rješenju navedenih problema regionalnog razvoja mogu dati opsegom i budžetom veći projekti. Projekti s većim brojem partnera iz raznih županija su regionalno značajni zbog toga što provoditelji projekata međusobnom suradnjom, prilikom poslovnih sastanaka, mogu bolje uvidjeti prednosti i nedostatke pojedinih regija te se na temelju toga mogu stvoriti bolja projektna rješenja. Veći broj partnera u projektima često prati i veći budžet koji omogućuje i veći broj aktivnosti.

Prema djelatnostima, projekti koji obuhvaćaju zajedničko istraživanje, razvoj i inovacije, prekogranične usluge mobilnosti, izradelokalnih i regionalnih strategija prostornog planiranja i regionalnog razvoja, obnovljivih izvora energije i zaštite okoliša riječnih koridora imaju velike mogućnosti rješenja navedenih problema regije zbog toga što su usmjereni na najviše problemske prioritete iz prethodne analize (smanjenje udjela mladog stanovništva, visoka stopa nezaposlenosti, posebice mladih, ispodprosječan BDP u mnogim županijama, loša prometna povezanost, opasnost izgradnje hidroelektrana, problem zbrinjavanja otpada i industrija previše orijentirana na neobnovljive izvore energije). Nešto manje mogućnosti imaju turistički projekti, projekti izgradnje biciklističkih staza, projekti izgradnje poučnih staza i projekti manjih javnih radova zaštite okoliša i obrazovni projekti lokalnog značaja, ali je njihova važnost izuzetno velika zbog toga što je njihov broj velik i vremenom raste.²⁴

Kao zaključak navedenog, detaljnije će se prikazati provedba i rezultati četiri projekta iz raznih poziva s partnerima iz raznih županija obje države. Uz njih, detaljnije će se prikazati i usporediti rezultati dva transnacionalna projekta u programu Jugoistočne Europe (SEE) u kojima sudjeluju hrvatski i mađarski partneri.

4.1. Projekt RTPP HU-HR

Projekt punog naziva *Regional Tourism Product Plan of the Hungary – Croatia IPA Cross-border Co-operation Programme 2007 – 2013 (RTPP HU – HR)* zasigurno je jedan od najuspješnije provedenih projekata u cijelom programu. Iako budžet projekta ne pripada među najveće (411.760,00 eura), napravljeno je mnogo te se može zaključiti kako su projektni partneri dobro iskoristili sva financijska sredstva. Glavni partneri su Pannon Egyetem iz Nagykanizse, a ostali partneri su Regionalna razvojna agencija Slavonije i Baranje (RRA), Razvojna agencija grada Čakovca (Čakra) i Magyar Tudomanyos Akademia Regionalis Kurtataosok Kozpontja Pecs. Projekt je trajao u razdoblju 9. 3. 2010. – 8. 3. 2011. godine.²⁵ Ovaj projekt je izuzetno važan jer se izradila zajednička strategija razvoja turizma koja je kasnije bila temelj svih budućih projekata razvoja turizma u cijelom programu.

Da bi se uspješno provodio projekt, projektna aktivnosti su bile podijeljene u 7 modula:

Modul 1: Generalni koncept razvoja turizma na definiranom području: napravljena je procjena turističkih potencijala i atrakcija zajedno sa savjetima za razvoj turizma u budućnosti za cijelo programsko područje.

Modul 2: Uspostava GIS baze podataka: napravljen je projektni modul za prikupljanje primarnih i sekundarnih podataka koji se unose u zajednički napravljenu geoinformatičku (GIS) bazu podataka cijelog programskog područja. Pomoću GIS-a izrađene su i usklađene razne geografske turističke karte koje su osnova izrade strategije. U karte je nakon terenskog istraživanja stavljeno nekoliko tisuća postojećih i potencijalnih turističkih pružatelja usluga i atrakcija. Nakon toga podatke su analizirali stručnjaci s područja turizma i geoinformatike. Rezultati analize bili su glavne smjernice pri izradi zajedničke strategije razvoja turizma cijelog programskog područja.²⁶

Modul 3: Marketinška strategija: unutar ovog modula provedeno je 8 glavnih aktivnosti izrade plana marketinga.

25 Isto.

26 Regional Tourism Product Plan of the Hungary-Croatia IPA Cross-border Co-operation Programme 2007-2013, <http://rtpp.rkk.hu/> (11. 2. 2015.).

24 Isto.

Moduli 4 – 7: sadrže strategije razvoja pojedinih grana turizma napravljenih prema analizi potražnje i ponude postojećih i potencijalnih turističkih usluga, infrastrukture i atrakcija: Modul 4: Razvoj biciklističkih staza, Modul 5: Razvoj vodenih sportova, Modul 6: Razvoj pješačko-planinarskog turizma i Modul 7: Razvoj konjičkog turizma.

Krajnji rezultati projekta pokazuju kako je njegova velika zasluga u tome što je postao osnova za planiranje daljnjih turističkih projekata, a da je kvalitetno napravljen dokazuje činjenica da je zabilježen porast broja turističkih projekata u drugom i trećem pozivu.

4.2. Projekt DRAVIS 2

Projekt *Further development and extension plans for Complex Disaster Management Information System along the Drava river (DRAVIS 2)* nastavak je ranije uspostavljene uspješne suradnje svih javnih službi u području hitnih intervencija većih razmjera. Budžet ovog projekta ne pripada među najveće (337.942,00 eura), ali je s obzirom na dostupna financijska sredstva napravljen novi, brži i učinkovitiji zajednički sustav hitnih intervencija hrvatsko-mađarskih partnera. Vodeći partner je Somogy Megyei Kataszrofavedelmi Igaszgatosag (SMKVI), a ostali partneri su Koprivničko-križevačka županija, Razvojna agencija Podravine i Prigorja za promicanje i provedbu razvojnih aktivnosti u Koprivničko-križevačkoj županiji (PORA), Osječko-baranjska županija, Baranya Megyei Kataszrofavedelmi Igaszgatosag i Radios Segelyhivo es Infokommunikacios Orszagos Egyesulet. Pridruženi partneri su Državni ured za zaštitu i spašavanje Osijek, Državni ured za zaštitu i spašavanje Koprivnica i Državni ured za zaštitu i spašavanje Virovitica. Projekt je trajao u razdoblju 1. 4. 2010. – 31. 7. 2011. godine. U sklopu projekta održane su vježbe na terenu, zajedničke radionice i edukacijske vježbe.²⁷

Zajedničkim mjerenjima, zajedničkim razvojem informacijsko-tehnoloških rješenja, terenskim vježbama i izradom zajedničkih studija je unaprijeđeno korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija u hrvatsko-mađarskom pograničnom području upravljanja katastrofama. Za vrijeme pro-

vedbe projekta izrađena je studija o sprječavanju šumskih požara i aplikacija za razmjenu informacija.²⁸ Posebno se ističe zajednička radionica održana u Kapošvaru gdje su projektni partneri upoznati s tadašnjim GIS sustavima u Hrvatskoj i Mađarskoj. Na radionici je dogovoreno zajedničko planirano razvijanje GIS sustava koji će povećati učinkovitost i brzinu reakcije žurnih službi u slučaju katastrofa. Novi GIS sustav testiran je u okviru idućih terenskih vatrogasnih vježbi i vježbi prevencije šumskih požara.

4.3. Projekt DRAVIS 3

Projekt *Enhancement and geographical extension of cross-border joint planning in Hungarian – Croatian disaster management cooperation (DRAVIS 3)* nastavak je prethodne suradnje s ukupnim budžetom u iznosu od 298.513,09 eura. Projekt je proveden u razdoblju 1. 5. 2013. – 31. 8. 2014. godine. Vodeći partner je Radios Segelyhivo es Infokommunikacios Orszagos Egyesulet, a ostali partneri su Koprivničko-križevačka županija, Osječko-baranjska županija, Somogy Megyei Kataszrofavedelmi Igaszgatosag (SMKVI), Baranya Megyei Kataszrofavedelmi Igaszgatosag i Zala Megyei Kataszrofavedelmi Igaszgatosag. Cilj projekta je isti kao i u prethodnoj suradnji, ali se posebno naglašava zaštita od katastrofa u riječnom koridoru Drave.²⁹

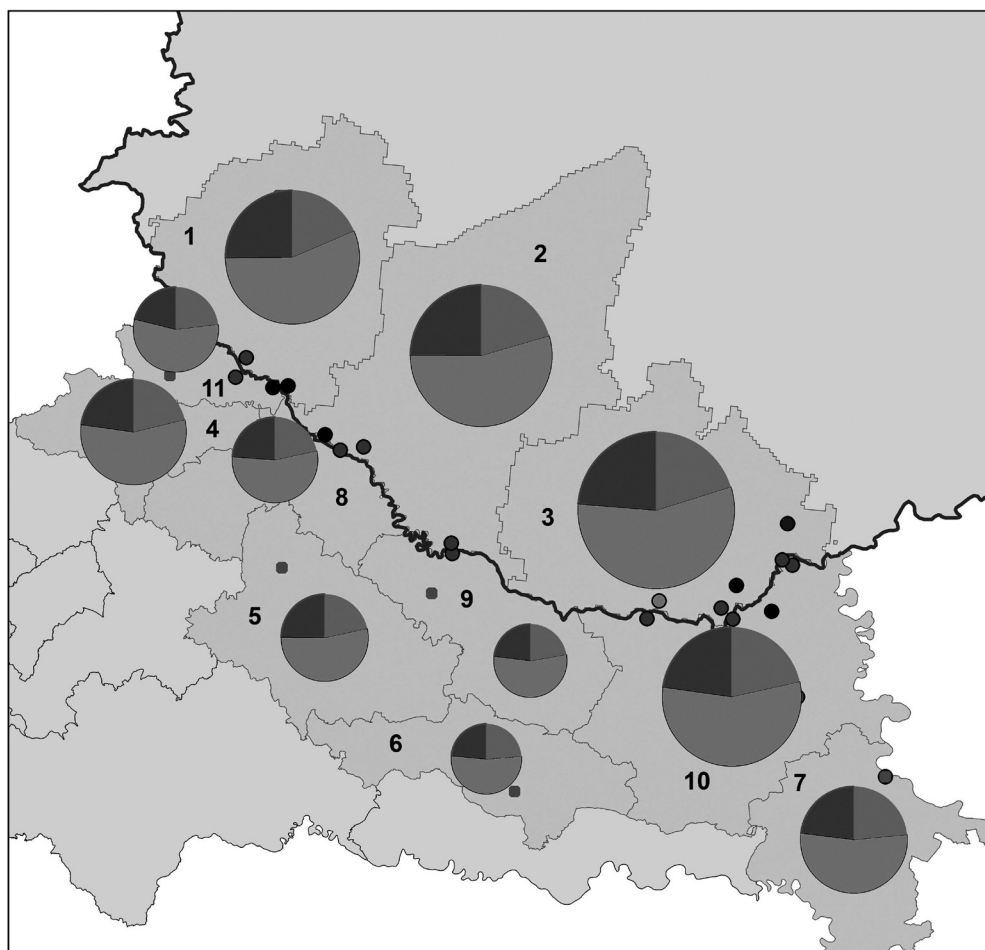
Za vrijeme provedbe projekta provedeno je 5 setova GIS mjerenja, održana je metodološka vježba, izrađen je nacrt zajedničkog regionalnog plana za slučaj havarija. Na temelju izrađenih studija o prirodnim rizicima, studija o utjecaju prirodnih rizika na okoliš i studija o načinima obnove okoliša poslije štetnih djelovanja prirodnih rizika napravljene su aplikacije za razmjenu informacija u vezi najopasnijih katastrofa. Radionice na temu informiranja stanovništva o kriznim situacijama i akcija čišćenja budućeg skladišta za opremu zaštite i spašavanja također su održane u sklopu projekta, a nabavljeno je mnogo nove opreme, uključujući informatičku opremu, opremu za zaštitu i spašavanje te opremu za civilnu zaštitu.³⁰

28 <http://www.dravisproject.eu/dravis2/> (11. 2. 2015.).

29 www.hu-hr.ipa.com (11. 2. 2015.).

30 <http://kckzz.hr/category/projekti/dravis3/> (11. 2. 2015.).

27 www.hu-hr.ipa.com (11. 2. 2015.).

- Brojevi županija:**
 1 Zala
 2 Somogy
 3 Baranya
 4 Varaždinska
 5 Bjelovarsko-bilogorska
 6 Požeško-slavonska
 7 Vukovarsko-srijemska
 8 Koprivničko-križevačka
 9 Virovitičko-podravska
 10 Osječko-baranjska
 11 Međimurska

Sl. 2. Dobna struktura stanovništva hrvatsko-mađarske pogranične regije 2011. godine prema dobnim skupinama: mlado (0 – 19), zrelo (20 – 59), staro (> 60) (izvor: www.dzs.hr, www.ksh.hu, 21. 7. 2015.).

Tijekom terenskih vježbi napravljena je simulacija potresa nakon kojeg je intervenтни tim Hrvatske gorske službe spašavanja (HGSS) u Koprivničko-križevačkoj županiji alpinističkom tehnikom spašavanja pružao pomoć ozlijeđenim osobama i dopremao ih do liječničkih timova. U velikoj zajedničkoj vježbi zaštite i spašavanja na ušću Mure i Drave i željezničkom mostu na Dravi kod Botova sudjelovalo je više od 200 sudionika spasilačkih službi, specijalističkih timova raznih institucija i organizacija iz obje države, a snimljen je i film. U vježbi su prikazane simulacije gašenja požara na lokomotivi, zapaljenja motora vučne kompozicije i istjecanja štetnih tvari. Za obranu od poplava simulirano je postavljanje zaštitne brane radi ubrzanog porasta razine vode i rušenje brane izgrađene od vreća pijeska zbog velikih količina vode. Kao zaključak navedenog, provedba projekta *DRAVIS 3* može se ocijeniti iznimno uspješnom, a projekt shvatiti kao veliku nadgradnju na prethodni *DRAVIS 2* projekt.

4.4. Projekt DRAVA-GEO

Projekt *Geothermal Resource Assessment of the Drava Basin (DRAVA-GEO)* je jedan od najuspješnije provedenih projekata vezanih uz geološka istraživanja pogranične regije. Iako ukupan budžet ovog projekta ne pripada među najveće (499.285,02 eura), napravljena su vrlo opsežna istraživanja i prikupljeno je mnogo podataka o geološkim obilježjima bazena rijeke Drave koji će biti vrlo važan okvir za provedbu projekata vezanih uz iskorištavanje geotermalne energije. Glavni partner je Somogy Megyei Onkormanyzat, a ostali partneri su Baranya Megyei Onkormanyzat, Pecs Tudományegyetem, Zala Megyei Területfejlesztési Tanács i Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Projekt je trajao u razdoblju 1. 5. 2010. – 31. 8. 2011. godine. Istraživanja u projektu provedena su u cijelom programskom području, a dobiveni podatci temelj su za donošenje strateških odluka.³¹

Dravski bazen vrlo je bogat zalihama geotermalne energije, a iskorištavanje postojećih zaliha temelji se na malom broju mjerenja resursa u bazenu i na rezultatima bušenja koja su se odvijala u svrhu geofizičkih istraživanja

provedenih prije mnogo godina radi pronalaska ugljikovodika. Iskorištavanje postojećih zaliha u pojedinim područjima temelji se na podacima starijim od 40 godina. Ovim projektom željela se uspostaviti prekogranična suradnja stručnjaka u geološkim istraživanjima dravskog bazena zato što dugi niz godina nisu postojali uvjeti za njihovu suradnju.³²

Stručnjaci s obje strane granice proveli su vrlo opsežna istraživanja. Prvo je napravljen pregled svih do tada prikupljenih geoloških podataka s obje strane granice. Zatim su stručnjaci prikupili i objedinili sve nove hidrogeološke, geofizičke i geološke podatke. Poslije toga analizirana je njihova moguća upotreba pri iskorištavanju geotermalne energije. Rezultati analize ukazuju na potrebu daljnjih geofizičkih mjerenja bazena i na temelju njih određena su mjesta na području bazena gdje su najbolji uvjeti za iskorištavanje geotermalne energije. Na područjima određenim prema povoljnosti uvjeta u prethodnoj analizi, izvodila su se istražna, dubinska bušenja. Ako su rezultati bili pozitivni, napravili bi se planovi za izvođenje idućih dubinskih bušenja. Zatim su izrađeni planovi iskorištavanja geotermalne energije koja se može dobiti iz tih lokacija, a planovi će morati dokazati isplativost iz gospodarskog i tehničkog područja. Zadnji korak u istraživanju bila je izrada planova i određivanje krajnjih korisnika geotermalne energije.

Događanja u projektu većinom su usredotočena na istraživanja bazena rijeke Drave i uspostavu prekogranične suradnje stručnjaka iz područja geologije. Da bi se iskorištavala geotermalna energija, nužno je pronaći ulagača i njegove potrebe uskladiti s potrebama lokalne zajednice. Kao konačan rezultat istraživanja provedenih u projektu objavljena je opsežna studija procjene geotermalnih izvora u bazenu rijeke Drave. U studiji su razrađene potrebe i mogućnosti iskorištavanja geotermalne energije u općini Legrad na lokaciji Kutnjak – Lunjkovec.³³

³² <http://geo.dravamedence.hu/hr/fooldal> (11. 2. 2015.).

³³ *Izmjene i dopune prostornog plana uređenja općine Legrad sa smanjenim sadržajem, nacrt konačnog prijedloga*. Koprivnica: Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije, 2014.

4.5. Projekt SEE River

Projekt *Sustainable Integrated Management of International River Corridors in SEE Countries (SEE River)* je projekt četvrtog poziva transnacionalnog programa Jugoistočne Europe (SEE) i trajao je u razdoblju 1. 10. 2012. – 30. 11. 2014. godine te ukupni budžet projekta iznosi 2,107.354,00 eura, što znači da je po financijskim sredstvima veći projekt od većine projekata IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska. Vodeći partner u projektu je Institut za vode Slovenije, dok je u partnerstvo uključeno 12 zemalja sa 17 aktivnih partnera i 9 promatrača, od toga su 2 partnera iz Mađarske, Del-Dunantuli Vizig (DDVIZG) i Nemzeti Kornyezetugyi Intezet (NEKI), a 3 partnera su iz Hrvatske: Državni zavod za zaštitu prirode, Hrvatske vode i Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije (ujedno i koordinator za pilot područje na rijeci Dravi), dok je promatrač s hrvatske strane Međunarodna komisija za sliv rijeke Save.³⁴

U *SEE River* projektu cilj je ojačati međusektorsku mrežu zainteresiranih dionika na međunarodnom riječnom koridoru šest rijeka (Drave, Bodroga, Neretve, Soče, Vjose i Pruta), a za ovu pograničnu regiju je izuzetno važno uspostaviti kvalitetno upravljanje graničnom rijekom Dravom jer postoje brojni problemi u području njezinog riječnog koridora. S hrvatske strane ističu se nedostatak komunikacije između odgovornih institucija na nacionalnoj i regionalnoj razini i između različitih sektora o održivom razvoju, planovi za izgradnju hidroelektrana (Molve 1 i Molve 2), dugotrajna erozija korita, eksploatacija šljunka iz priobalnih područja i korita, gradnja bez građevinske dozvole u priobalnom području, poplave, suše i hidrološki zahvati u riječnom koritu. S mađarske strane najveći problemi su promjene toka rijeke, erozija i produbljivanje korita, poplave, suše, zagađenje vode i intenzivna poljoprivreda. Rijeka Drava u Mađarskoj je zbog građevinskih radova izgubila pola svoje duljine u odnosu na 18. stoljeće.³⁵

34 *SEE River – Održivo integrirano upravljanje međunarodnim riječnim koridorima u zemljama Jugoistočne Europe*, Ususret suvremenim rijekama u Jugoistočnoj Europi, finalna publikacija, South East Europe Transnational Cooperation Programme. Koprivnica 2014.; <http://www.see-river.net/> (11. 2. 2015.); http://www.southeast-europe.net/en/projects/approved_projects/ (11. 2. 2015.).

35 *SEE River – Održivo integrirano upravljanje međunarodnim*

Na temelju prikupljenih podataka svih partnera ovog područja i uključivanja dionika u stručne seminare, radionice, upitnike, intervju i sastanke razrađene su ideje i vizije razvoja riječnog koridora; popraćene su brojnim kartografski prikazima te su napravljeni razni promotivni materijali, priopćenja za javnost i multimedijski sadržaji. Kao rezultat projekta napravljeni su akcijski planovi Drave i plan održivosti rezultata projekta, izrađene su mjere, smjernice i preporuke za izradu Prostornog plana područja posebnih obilježja rijeke Drave i ostale prostorno-planerske dokumentacije, umreženi su svi dionici, a za olakšavanje uključivanja novih dionika u međusektorsko upravljanje riječnim koridorima napravljen je poseban priručnik. Na kraju su prezentirani novi projektne prijedlozi, a kao zaključak svega navedenog može se reći da je ovim projektom znatno unaprijeđeno upravljanje riječnim koridorom Drave, a dodatna iskustva upravljanja riječnim koridorom dobivena su iz suradnje s projektne partnerima na ostalim rijekama.

4.6. Projekt Attract SEE

Projekt *Assessing Territorial Attractiveness in SEE (Attract SEE)* je projekt četvrtog poziva transnacionalnog programa Jugoistočne Europe (SEE) i trajao je u razdoblju 9. 2012. – 30. 9. 2014. godine te ukupni budžet projekta iznosi 1,761.434,00 eura, što znači da je po financijskim sredstvima veći projekt od većine projekata IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska, ali je ipak manji od *SEE River*a. U projektu je ukupno 11 partnera iz 8 zemalja i 8 promatrača iz 4 zemlje. Vodeći partner u projektu je Geodetski institut Republike Slovenije, dok je projektne partner iz Mađarske Ured za nacionalno ekonomsko planiranje (ONEP), a hrvatski projektne partner je Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije, ali čak su 3 promatrača iz Hrvatske: Grad Koprivnica, Državna geodetska uprava Republike Hrvatske i Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Koprivničko-križevačke županije.³⁶

riječnim koridorima u zemljama Jugoistočne Europe...

36 <http://www.attract-see.eu/> (11. 2. 2015.); http://www.southeast-europe.net/en/projects/approved_projects/ (11. 2. 2015.).

Attract See usmjeren je na rješavanje brojnih problema. Ističu se nedostatak znanja i zajedničkog razumijevanja trenutnih promjena u prostoru i o prostornoj veličini razvojnih politika, nedostatak zajedničkih tehnologija i metodologija rada kojom raspolažu stručnjaci projektnog područja. Također, nedostaju prikladni prostorni podatci i alati za praćenje stanja u prostoru koji bi mogli olakšati dionicima donošenje odluka. Loša je komunikacija između dionika i stručnjaka na području prostornog planiranja zbog nedostatka znanja i vještina s obje strane, a rezultat toga često postaje i loša komunikacija s donositeljima odluka. Stoga su kao ciljevi projekta određeni uspostava suvremenog kontinuiranog sustava praćenja stanja u prostoru zajedno s alatom za ocjenu atraktivnosti (kvalitete) prostora i izrada koncepta koji će omogućiti donošenje kvalitetnijih odluka u vezi održivog razvoja.³⁷

U okviru projekta izrađen je zajednički okvir praćenja stanja u prostoru (TMF) zato što države programa Jugoistočne Europe u različitim fazama razvoja imaju različite sustave praćenja stanja u prostoru. Da bi se bolje uskladile razvojne potrebe i sustav praćenja stanja u prostoru u državama iz kojih dolaze projektni partneri, okvir za praćenje stanja u prostoru podijeljen je na 4 elementa:

1. Zakonodavni – potrebno je usklađenost zakonodavne osnovne država projektnih partnera,
2. Institucionalni – potrebno je ojačati suradnju institucija prostornog planiranja u projektu,
3. Tehnološki – potrebno je uskladiti GIS programe i programe baze podataka, a zajednički tehnološki okvir nudi INSPIRE direktiva i
4. Financijski – usklađivanje sustava praćenja stanja u prostoru s proračunskim sredstvima.

Nakon što je napravljen zajednički okvir sustava praćenja stanja u prostoru, stručnjaci su zajednički odredili najvažnije zajedničke setove indikatora praćenja stanja u prostoru i način na koji će se oni pratiti, analizirati te grafički i tablično prikazivati. Nakon brojnih održanih radionica svaki projektni partner napravo je Izvješće prostorne atraktivnosti koristeći zajedničku metodologiju. Na kraju se sve spojilo i izrađeno je zajedničko Transnacionalno izvješće za Jugoistočnu Eu-

ropu. Najvažniju ulogu u pružanju alata i metodologije za koordinaciju upravljačkim procesima imao je Ured za nacionalno ekonomsko planiranje (ONEP) iz Mađarske.

Projekt *Attract SEE* znatno je poboljšao razvoj zajedničkog sustava praćenja stanja u prostoru pogranične regije i raznim projektnim aktivnostima u proces praćenja stanja u prostoru uključen je velik broj dionika. Projekt *Attract SEE* dao je dobru prostorno-planersku osnovu za planiranu izgradnju GIS-a Koprivničko-križevačke županije.³⁸

5. Rasprava

Iz priloženih rezultata može se zaključiti kako su projekti IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska imali veliku ulogu u razvoju regionalne suradnje Hrvatske i Mađarske zbog toga što je proveden veći broj projekata nego u bilo kojem prethodnom prekograničnom programu pogranične regije i više nego u bilo kojem prekograničnom programu u cijeloj Republici Hrvatskoj. Provedba prekograničnih EU projekata hrvatsko-mađarskog pograničnog područja bila je usmjerena na razna područja djelatnosti i na razne probleme regionalnog razvoja ovog pograničnog područja prikazanih po prioritetima u prethodnim tablicama.³⁹

Mali broj projekata bio je usmjeren na rješavanje najvažnijih demografskih problema (Tab. 2.), ukupnog pada broja stanovnika, razvoja pronatalitetne i redistributivne demografske politike i usporavanje procesa starenja stanovništva. Većina demografsko orijentiranih projekata usmjerena je na podizanje razine obrazovanosti, prekogranično umrežavanje znanstvenika i stručnjaka te ulaganje u obrazovnu infrastrukturu ruralnih područja. Kao rezultat projekata podići će se razina obrazovanosti i ojačat će prekogranično povezivanje obrazovnih institucija, ali je upitno hoće li ta mreža biti dovoljno razvijena da konkurira najrazvijenijim dijelovima obje države. Zbog nedostatka ulaganja u najvažnije demografske probleme za očekivati je nastavak depo-

37 *Attract SEE – Ocjnivanje atraktivnosti prostora u Jugoistočnoj Europi, rezultati Attract – SEE projekta*. Koprivnica: South East Europe Transnational Cooperation Programme, 2014.

38 III. *Izmjene i dopune prostornog plana Koprivničko-križevačke županije*. Koprivnica: Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije; 2013.

39 www.hu-hr.ipa.com (11. 2. 2015.).

Sl. 3. Terenska vježba na dravskom mostu kod Botova u sklopu projekta *DRAVIS 3* u razdoblju trećeg poziva IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska (izvor: www.kckzz.hr, 21. 7. 2015.).

pulacije velikog dijela pogranične regije i demografsko izumiranje najslabije razvijenih ruralnih područja.⁴⁰

Što se tiče socijalno-ekonomskih problema (Tab. 3.), mnogi su projekti bili usmjereni na zapošljavanje mladog stanovništva i privlačenje investicija što će zasigurno smanjiti stope nezaposlenosti i povećati BDP cijele regije, ali prevelik zaostatak regije za najrazvijenijim dijelovima obje države i dalje ostaje velik problem pa se može zaključiti da će se nedostatak teško nadoknaditi samo pomoću projekata, već će biti potrebno provesti decentralizaciju upravljanja na regionalnoj i lokalnoj razini što bi unaprijedilo razvoj malog i srednjeg poduzetništva. Preko značajnog broja projekata vezanih uz obnovljive izvore energije poboljšana je energetska učinkovitost mnogih zgrada i pokrenuti su programi iskorištavanja geotermalne energije. Kroz projekte je povećana razina informiranosti stanov-

ništva o uporabi obnovljivih izvora energije, a kao posljedica toga pokrenut će se novi, učinkovitiji energetske programi koji će biti povezani s razvojem industrije, što je vrlo važno jer je trenutno velik dio industrije proizvodnje povezan s neobnovljivim izvorima. Projekti daju velik potencijal razvoju ekološke poljoprivrede, ali se takav razvoj sporo unapređuje zbog problema koji proizlaze iz državne razine upravljanja. Provedbom mnogih turističkih projekata sve veći broj stanovnika uključen je u turističke aktivnosti, a izgrađene su i razne biciklističke staze. Kao rezultat projekata vidljiv je napredak turizma, ali još uvijek nije dovoljno razvijen te se ovakav način projektne suradnje mora nastaviti i dalje da bi se povećala turistička atraktivnost regije i produljila turistička sezona.

Nažalost većina funkcionalno-fizioloških problema (Tab. 4.) neće biti riješena zato što su ih ovi projekti slabo obuhvatili. Projekti su većinom usmjereni na razvoj prekogranične suradnje i rješavanje pojedinih problema, dok je nedostatak funkcija vrlo složen problem koji se teško može riješiti samo pro-

⁴⁰ KOMUŠANAC, Monika; ŠTERC, Stjepan: Nav. dj.; NEJAŠMIĆ, Ivo: *Posljedice budućih demografskih promjena u Hrvatskoj // Acta Geographica Croatia XXXVIII, 2012., 1–14.*

vedbom projekata.⁴¹ Moguće je napraviti zajednički strateški projekt koji bi povećao broj i kvalitetu funkcija u ruralnim područjima, ali su za to potrebna velika financijska sredstva, uspostava efikasne redistributivne populacijske politike i bolje uključivanje lokalnih akcijskih grupa (LAG-ova) u projektne aktivnosti. Dodatna otežavajuća okolnost za razvoj funkcija je loša kvaliteta prometne mreže, pogotovo željezničkog prometa. Pokrenute su brojne aktivnosti obnove prometne mreže cestovnog i željezničkog prometa, ali realizacija ide vrlo sporo zbog loše usklađenosti politika regionalnog razvoja i prostornog planiranja države, županijske i lokalne razine i lošeg financijskog stanja Hrvatskih željeznica.

Kroz provedbu ovih prekograničnih projekata vidljivo je kako se kulturološki problemi (Tab. 5.) vrlo brzo rješavaju. Pomoću projekata se u vrlo kratkom vremenu podigla razina informiranosti stanovništva o geografskim obilježjima i najvažnijim kulturnim običajima i događanjima na prostoru s druge strane granice te su pokrenuti brojni programi učenja mađarskog i hrvatskog jezika. Kroz provedbu projekata stanovništvo je postalo sve više svjesno da se preko projekata mogu pokrenuti razne prekogranične aktivnosti.

U sklopu projekata mnogo je uloženo u uspostavu prekogranične mreže zaštićenih područja i zajedničko prekogranično upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima. Riječni koridori rijeka Mure i Drave prepoznati su kao važni elementi povezivanja obje države putem održivog razvoja prekograničnog turizma i provedbom projekata unaprijeđen je sustav upravljanja koridorom rijeke Drave i stvoreni su novi projektni prijedlozi za jačanje prekogranične suradnje u budućnosti.⁴² Nakon provedbe ovih projekata ostaju problemi „divljih“ odlagališta otpada i saniranja lokaliteta Praonice vagona *Botovo*.

S obzirom na dostupna financijska sredstva, provedba transnacionalnih EU projekata programa Jugoistočne Europe (SEE) u kojima sudjeluju hrvatski i mađarski stručnjaci

može se ocijeniti vrlo uspješnom. Transnacionalni projekti ovog područja imaju veća financijska sredstva na raspolaganju i dostupna su projektima iskustva partnera drugih zemalja, ali je ukupan broj projektnih partnera iz pograničnog područja manji. Prednost transnacionalnih projekata je što su opsegom veći pa je moguće zajedničkim radom velikog broja partnera iz raznih država postići mnogo više, dok je nedostatak što se manji broj aktivnosti može provesti u ovoj pograničnoj regiji nego što se to može preko prekograničnih projekata.

Prekogranična suradnja Hrvatske i Mađarske nastavit će se u financijskom razdoblju 2014. – 2020. u prekograničnom programu Mađarska – Hrvatska kao nadgradnja na suradnju iz programa u sklopu IPA-e. Novi program suradnje je jedan od programa Europske teritorijalne suradnje (ETC) koji je važan dio kohezijske politike Europske unije. Program će u svojoj provedbi biti sličan prethodnom što znači kako će se moći koristiti stečena pozitivna iskustva iz prethodnog programa.⁴³

Transnacionalni program Dunav (Danube) u financijskom razdoblju 2014. – 2020. također omogućuje razvoj prekogranične suradnje Hrvatske i Mađarske i to s vrlo visokim ukupnim iznosom financijskih sredstava (preko 200 milijuna eura) koji se mogu povući za provedbu projekata.⁴⁴

6. Zaključak

Provedba prekograničnih i transnacionalnih projekata Europske unije u hrvatsko-mađarskom pograničnom znatno je povećala regionalnu suradnju obje države zbog toga što su projekti provedeni u oba programa usmjereni na rješavanje mnogih demografskih, socijalno-ekonomskih, funkcionalnih, fizionomskih, kulturoloških i ekoloških problema, od kojih su neki u manjoj ili većoj mjeri riješeni. Dobar dio prethodno navedenih problema nije riješen, što znači kako će uloga EU projekata u regionalnoj suradnji Hrvatske i Mađarske biti vrlo velika. Sa ciljem točnijeg prikaza uspješnosti provedbe EU projekata dokazat će se ili opovrgnuti hipoteze iz uvodnog dijela rada:

- 1) Prekogranični i transnacionalni projekti

41 LUKIĆ, Aleksandar: *O teorijskim pristupima ruralnom prostoru...*; ŽUPANČIĆ, Milan: *Infrastrukturna opremljenost hrvatskih seoskih naseља* // Sociologija sela XLIII/169, 2005., 617–657.

42 SEE River – Održivo integrirano upravljanje međunarodnim riječnim koridorima u zemljama Jugoistočne Europe...

43 www.hu-hr.ipa.com (11. 2. 2015.).

44 <http://www.strukturnifondovi.hr> (11. 2. 2015.).

Europske unije samo su djelomično omogućili modernizaciju prometne mreže. Njezino unaprjeđenje ovisit će prvenstveno o politika- ma prostornog planiranja i regionalnog razvoja državne, regionalne i lokalne razine.

2) Visoke stope nezaposlenosti nisu se značajno smanjile zbog otvaranja novih radnih mjesta kao posljedica provedbe EU projekata jer visoke stope nezaposlenosti proizlaze iz loše gospodarske situacije u cijeloj regiji.

3) Nastavit će se loši demografski trendovi zbog toga što su projekti usmjereni samo na malen dio demografskih problema manjeg prioriteta i nije napravljena demografska politika revitalizacije.

4) Energetska učinkovitost u naseljima transgranične regije nije znatno poboljšana jer su projekti temeljeni na obnovljivim izvorima energije koncentrirani na veće infrastrukturne projekte, dok će za sama naselja biti potrebna dodatna ulaganja, ali se zaštita okoliša pomoću projekata znatno unaprijedila.

5) Znanstveno-tehnološka suradnja hrvatskih i mađarskih stručnjaka u projektima na području upravljanja riječnim koridorom Drave bila je vrlo uspješna i u međusektorsku suradnju i nove projekte na Dravi bit će uključen sve veći broj dionika.

Summary

The role of European Union projects in regional cooperation Croatia - Hungary

When Hungary joined the European Union and Croatia began its preparations for the same new possibilities concerning development projects between the two countries opened. This was significant because previous cooperation between the borderline regions of the two countries was of poor intensity due to their peripheral position in comparison with the more developed parts of both countries. This paper presents a problematic analysis of the territory from which the author presented the synthesis of the demographic, socio-economical, functional, physiognomic, cultural and ecological problems by priority. Also, he presented an overview of all the cross border projects from the previous financial period. The problematic analysis was the base for the selection of several projects whose results were analysed in more detail. For comparison reasons, several transnational projects which

are important for this region were also compared to the selected projects. The finalisation of cross border and transnational projects of the European Union within the borderline regions of Hungary and Croatia significantly improved the regional cooperation of both countries. The analysed projects significantly contributed in resolving numerous problems between the two states which in future means that the regional cooperation in European Union projects between Hungary and Croatia will be even more significant.

Literatura

- *Attract SEE – Ocjenjivanje atraktivnosti prostora u Jugoistočnoj Europi, rezultati Attract – SEE projekta*. Koprivnica: South East Europe Transnational Cooperation Programme, 2014.
- BACSI, Zsuzsanna; KOVACS, Erno: *Razvojne karakteristike prekograničnih regija*. Keszthely: Mikroregionalna multifunkcionalna i razvojna asocijacija Keszthely – Heviz – Zapadno-balatonaska radionica za društveno-znanstvena istraživanja, 2007.
- CRLJENKO, Ivana; OPAČIĆ, Vuk Tvrtko: *Demografska kretanja i granični promet kao indikatori (ne)postojanja transgranične regije u hrvatsko-mađarskom pograničnom području // Geoadria IX/1, 2004., 73–88*.
- CROST, *Završni elaborat, Serija radionica za razvoj projekata za mjesne sudionike južno-zadunavskih pograničnih županija*. Pečuh: Razvojna agencija Južnog Zadunavlja, 2006.
- ČELAN, Tvrtko-Josip: *Mogućnosti regionalnog razvoja Hrvatske na primjeru IPA prekograničnog programa Mađarska – Hrvatska 2007. – 2013. // Geografski horizont LVII/2, 2011., 21–40*.
- FELETAR, Dragutin: *Geografsko-demografske značajke regionalnog parka Mura – Drava // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja XII/24, 2013., 5–21*.
- FELETAR, Dragutin; FELETAR, Petar, 2008: *Privodna osnova kao čimbenik naseljenosti gornje hrvatske Podravine // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja VII/13, 2008., 167–212*.
- FELETAR, Petar, 2012: *Demografske promjene u Koprivničko-križevačkoj županiji od 1857. do 2011. godine // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja XI/21, 2012., 129–167. III. Izmjene i dopune prostornog plana Koprivničko-križevačke županije*. Koprivnica: Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije; 2013.
- *Izmjene i dopune prostornog plana uređenja općine Legrad sa smanjenim sadržajem, nacrt konačnog prijedloga*. Koprivnica: Zavod za prostorno uređenje Koprivničko-križevačke županije, 2014.

- KOMUŠANAC, Monika; ŠTERC, Stjepan: *Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija?* // Društvena istraživanja XXI, 2012., 693–713.
- LUKIĆ, Aleksandar: *Ruralni turizam – čimbenik integralnog razvitka ruralnih prostora Hrvatske: od mašte do stvarnosti* // Geografski horizont XLVI, 2000., 7–31.
- LUKIĆ, Aleksandar: *Tipologija ruralnih područja Hrvatske – geografski aspekt*. Zagreb: Geografski odsjek PMF-a, neobjavljena doktorska disertacija, 2009.
- LUKIĆ, Aleksandar: *O teorijskim pristupima ruralnom prostoru* // Hrvatski geografski glasnik LXXII/2, 2010., 49–75.
- MIKIĆ, Vesna: *Razvojni programi za pogranična područja Hrvatske* // Građevinar LXII/2, 2010., 123–131.
- Natreg – *Upravljanje prirodnim vrijednostima i zaštićenim područjima kao mogućnost za održivi regionalni razvitak*. Koprivnica: South East Europe Transnational Cooperation Programme, 2011.
- NEJAŠMIĆ, Ivo: *Demogeografija*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- NEJAŠMIĆ, Ivo: *Posljedice budućih demografskih promjena u Hrvatskoj* // Acta Geographica Croatica XXXVIII, 2012., 1–14.
- PETRIĆ, Hrvoje: *Utjecaj rijeke na pogranična naselja – primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću* // Ekonomska i ekohistorija I/1, 2004., 37–62.
- SIĆ, Miroslav: *Paneuropski prometni koridori i razvoj Osječke regije* // Hrvatski geografski glasnik LXXIV/2, 2013., 53–67.
- ROBOTIĆ, Vjekoslav: *Transformacija pograničnog područja Koprivničko-križevačke županije u tranzicijskom razdoblju*. Zagreb: Geografski odsjek PMF-a, neobjavljeni magistarski rad, 2010.
- *SEE River – Održivo integrirano upravljanje međunarodnim riječnim koridorima u zemljama Jugoistočne Europe*, Ususret suvremenim rijekama u Jugoistočnoj Europi, finalna publikacija, South East Europe Transnational Cooperation Programme. Koprivnica 2014.
- *Središnji registar prostornih jedinica RH (SRPJ)*. Zagreb: Državna geodetska uprava, 2005.
- *Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovništva, Zavod za prostorno planiranje, 1997.
- *Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, 2010.
- ŽUPANČIĆ, Milan: *Infrastrukturna opremljenost hrvatskih seoskih naselja* // Sociologija sela XLIII/169, 2005., 617–657.
- ŽUPANČIĆ, Milan: *Obiteljska poljoprivredna gospodarstva i ruralni razvitak u Hrvatskoj* // Sociologija sela XLIII/167, 2005., 171–194.

Internetski izvori

- *Arkod, preglednik*, <http://preglednik.arkod.hr> (11. 2. 2015.).
- *Aster-gdem*, <http://gdem.ersdac.jspacesystems.or.jp/> (11. 2. 2015.).
- *AttractSEE*, <http://www.attract-see.eu/> (11. 2. 2015.).
- *Crost II, sektorska i teritorijalna analiza*, http://www.deldunantul.com/public/upload/nemzetkozi_kapcsolatok/magyar_horvat_hataron_atnyulo/crost_ii/CROSTII_Sektorskaiteritorijalnaanaliza.pdf (11. 2. 2015.).
- *Crost II, serija edukacijskih radionica radi otkrivanja prekograničnih razvojnih mogućnosti, završni elaborat*, http://www.deldunantul.com/public/upload/nemzetkozi_kapcsolatok/magyar_horvat_hataron_atnyulo/crost_ii/CROST%20II_hrvatski%20krajni%20elaborat.pdf (11. 2. 2015.).
- *Danube Transnational Programme 2014-2020, Strukturni fondovi Hr*, <http://www.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/Program%20transnacionalne%20suradnje.pdf> (11. 2. 2015.).
- *Digitalni Atlas Republike Hrvatske*, GISdata, Zagreb, 2005.
- *Drava-geo.hu*, <http://geo.dravamedence.hu/hr/fooldal> (11. 2. 2015.).
- *Dravamonitoring.eu*, <http://www.dravamonitoring.eu/> (11. 2. 2015.).
- *Dravis2*, <http://www.dravisproject.eu/dravis2/> (11. 2. 2015.).
- *Dravis3, Koprivničko-križevačka županija, Međunarodna suradnja i EU fondovi* <http://kckzz.hr/category/projekti/dravis3/> (11. 2. 2015.).
- *Europska Komisija*, http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/hr/ (11. 2. 2015.).
- *Eurostat, regional data*, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/regions/data/database> (11. 2. 2015.).
- *Geofabrik, downloads*, <http://download.geofabrik.de/europe.html> (11. 2. 2015.).
- *Hrvatske vode, Međunarodni projekti, IPA prekogranični program Mađarska-Hrvatska 2007. - 2013.* <http://www.voda.hr/Default.aspx?sec=722> (11. 2. 2015.).
- *Hu-hr Ipa Cross-border Co-operation Programme*, <http://www.hu-hr-ipa.com/en/project-database> (11. 2. 2015.).
- *Hungarian central statistic office.hu*, <http://www.ksh.hu/?lang=en> (11. 2. 2015.).
- *Hungary Croatia Cross-Border Programme 2014 – 2020*, http://www.hu-hr-ipa.com/uploads/editors/CP_Complete%20Draft,%20web%2030_12.pdf (11. 2. 2015.).
- *Hungary-Croatia IPA Cross-border Co-operation Programme 2007-2013*, <http://www.hu-hr-ipa.com/>

- uploads/editors/HU-HR%20IPA%20CBC%20Projects%20booklet%202013.pdf (11. 2. 2015.).
- HŽ Infrastruktura, Infrastrukturni projekti – dozvole i rješenja, <http://www.hzinfra.hr/infrastrukturni-projekti-dozvole-i-rjesenja> (11. 2. 2015.).
 - Joint research and development of energy efficiency measures in cities of cross-border region, <http://www.chee-ipa.org> (11. 2. 2015.).
 - Koprivničko-križevačka županija, www.kckkz.hr (11. 2. 2015.).
 - NATREG, <http://www.natreg.eu/?lang=en> (11. 2. 2015.).
 - *Popis stanovništva 2011.: popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice*, Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr (11. 2. 2015.).
 - Prostorni plan Koprivničko-križevačke županije, Koprivnica, srpanj 2001.; <http://www.prostorno-kkz.hr/prostorni-planovi/prostorni-plan-koprivnicko-krizevacke-zupanije> (11. 2. 2015.).
 - Razvojna strategija Međimurske županije za razdoblje 2011.-2013., Čakovec, veljača 2011., <http://www.redea.hr/razvojna-strategija-medimurske-zupanije-2011-2013> (11. 2. 2015.).
 - Regional Tourism Product Plan of the Hungary-Croatia IPA Cross-border Co-operation Programme 2007-2013, <http://rtpp.rkk.hu/> (11. 2. 2015.).
 - SEE River, <http://www.see-river.net/> (11. 2. 2015.).
 - *Southeast Europe Tansnational Programme, Approved projects database*, http://www.southeast-europe.net/en/projects/approved_projects/ (11. 2. 2015.).
 - *Tržište rada, nezaposlenost po županijama i spolu* <http://tr-zisterada.hzz.hr/hr/Unemployment/LocationGender> (11. 2. 2015.).
 - Županijska razvojna strategija Koprivničko-križevačke županije za razdoblje 2011.-2013., Koprivnica, travanj 2011., <http://www.pora.com.hr/regionalni-razvoj/zrs> (11. 2. 2015.).
 - Županijska razvojna strategija Osječko-baranjske županije za razdoblje 2011.-2013., Osijek, siječanj 2011., <http://www.obz.hr/hr/index.php?tekst=972> (11. 2. 2015.).
 - Županijska razvojna strategija Varaždinske županije za razdoblje 2011.-2013., Varaždin, prosinac 2010., <http://www.azra.hr/hr/514/zrs/> (11. 2. 2015.).
 - Županijska razvojna strategija Virovitičko-podravske županije za razdoblje 2011.-2013., Virovitica, svibanj 2011., <http://www.vpz.com.hr/zupanijska-uprava/upravni-odjel-za-gospodarsvo-i-razvoj/zupanijska-razvojna-strategija/> (11. 2. 2015.).

ŽUPANIJA	BROJ STANOVNIKA (2001.)	BROJ STANOVNIKA (2011.)	APSOLUTNA PROMJENA BROJA STANOVNIKA	INDEKS PROMJENE BROJA STANOVNIKA 2011./2001 (2001.=100)
Hrvatske županije				
Bjelovarsko-bilogorska	133.084	119.764	-13.320	89,9
Koprivničko-križevačka	124.467	115.584	-8.883	92,8
Međimurska	118.426	113.804	-4.622	96,1
Osječko-baranjska	330.506	305.032	-25.474	92,3
Požeško-slavonska	85.831	78.034	-7.797	90,9
Varaždinska	184.769	175.951	-8.818	95,2
Virovitičko-podravska	93.389	84.836	-8.553	90,8
Vukovarsko-srijemska	204.768	179.521	-25.247	87,6
Ukupno	1,275.240	1,172.526	-102.714	91,9
Mađarske županije				
Baranya	399.989	321.620	-10.356	96,8
Somogy	331.976	284.285	-14.089	95,3
Zala	298.374	985.617	-44.722	95,7
Ukupno	1,030.339			

Tab. 1. Promjena broja stanovnika po županijama u Hrvatskoj i Mađarskoj od popisa stanovništva od 2001. do 2011. godine (izvor: www.dzs.hr, www.ksh.hu; izradio: O. Orešić).

PROBLEM	PRIORITET
Ukupni pad broja stanovnika zahvaća cijelu regiju, pogotovo ruralna područja od kojih su mnoga zahvaćena demografskim izumiranjem.	1.
Ne postoji odgovarajuća demografska politika koja bi zaustavila ukupni pad broja stanovnika, poticala rast stopa nataliteta.	2.
Udio starog stanovništva regije gotovo je jednak udjelu mladog te se udio starog stanovništva neprestano povećava.	3.
Ruralna područja su emigracijski prostori, većinom emigrira mlado i iznadprosječno obrazovano stanovništvo.	4.
Čak i brojem stanovnika najveća urbana područja bilježe lagani pad ukupnog broja stanovnika ili stagnaciju, unatoč tome što doseljava stanovništvo iz ruralnih područja.	5.
Obrazovna struktura stanovništva je nepovoljna, regija znatno zaostaje za najrazvijenijim dijelovima obje države.	6.
Romi imaju nižu razinu obrazovanosti, veću stopu nezaposlenosti i otežanu mogućnost uključivanja u društvene aktivnosti.	7.

Tab. 2. Demografski problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (izradio: O. Orešić).

PROBLEM	PRIORITET
Bruto-društveni proizvod po stanovniku u svim županijama regije niži je od državnih prosjeka.	1.
Stope nezaposlenosti su iznad državnih prosjeka u mnogim županijama regije uz velike razlike između zapadnih i istočnih županija regije.	2.
Visoke stope nezaposlenosti ima stanovništvo mlađe od 30 godina.	3.
Značajan udio industrijske proizvodnje povezan je s neobnovljivim izvorima energije čije su zalihe pri kraju, a od obnovljivih većinom se koristi samo energija vode, djelomično se iskorištava geotermalna energija, i to većinom u turističke svrhe. Postoje veliki neiskorišteni potencijali energije biomase.	4.
Razina industrijske proizvodnje znatno je veća u zapadnom dijelu regije, ali ni tamo nije dovoljna kad se uspoređi s najrazvijenijim industrijskim regijama u obje države.	5.
Zbog procesa industrijalizacije iz godine u godinu smanjuje se udio poljoprivrednog stanovništva i poljoprivredom se većinom bavi stanovništvo starije dobi. Takva poljoprivreda je slabo učinkovita, prosječna veličina poljoprivrednih gospodarstava je mala, neriješena su pitanja vlasništva posjeda i značajan je udio zemlje koja se ne obrađuje.	6.
Turizam u regiji je slabo razvijen, loše je povezan razvoj turizma u užem pograničnom prostoru. U cijeloj regiji nedostaje odgovarajuća infrastruktura, turizam je sezonskog karaktera, dok glavne manifestacije posjećuje samo lokalno stanovništvo, prekogranični turizam je nerazvijen.	7.

Tab. 3. Socijalno-ekonomski problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (izradio: O. Orešić).

PROBLEM	PRIORITET
U velikom dijelu regije nedostaju najvažnije funkcije zato što u prostornoj strukturi naseljenosti prevladavaju mali gradovi i raspršena mala naselja od kojih većina nema gotovo nikakve funkcije.	1.
S vremenom se povećava razlika u broju i kvaliteti funkcija između ruralnih i urbanih područja u korist urbanih, a to se najviše očituje u obrazovnim i kulturnim funkcijama, ali u mnogim slabije razvijenim urbanim područjima regije broj funkcija opada.	2.
Najveći gradovi regije imaju malen značaj u odnosu na najveće gradove obiju država, ali su funkcionalno dominantni u odnosu na svoje okruženje zato što nije razvijena mreža lokalnih centara.	3.
Postoji velik broj naselja koja se nalaze blizu granice, ali zbog rijetke mreže graničnih prijelaza i međusobne loše povezanosti, prometno su izolirana te u svojoj fizionomskoj strukturi imaju „slijepe ulice“.	4.
Većina manjih naselja mađarskog dijela regije cestovno je loše povezana sa županijskim centrima jer su svi glavni pravci usmjereni prema Budimpešti, prosječno trajanje putovanja iznosi 45 – 60 minuta do županijskih centara.	5.
Velik broj većih naselja hrvatskog dijela regije prostire se uzdužno na riječnoj terasi Drave, a cesta koja ih uzdužno povezuje, državna cesta D2, prolazi kroz centre i najvažnije ulice skoro svih tih naselja.	6.
Željeznički promet je slabo razvijen, loša je sigurnost željezničko-cestovnih prijelaza, dotrajale su kolodvorske zgrade, neodgovarajući su peroni, česta su kašnjenja, u nekim gradovima položaj pruge je neodgovarajući, nedostaju parkirališni prostori, zapušteni su prostori uz pruge, većina sporednih pruga nije elektrificirana, a u Hrvatskoj su u 2013. godini porasle cijene usluge za 15 %.	7.
Znatan broj naselja nalazi se na rijekama, ali riječni promet je vrlo slabo razvijen i većinom je orijentiran na prijevoz robe.	8.

Tab. 4. Funkcionalno-fizionomski problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (izradio: O. Orešić).

PROBLEM	PRIORITET
Dugotrajna navika života stanovništva pogranične regije na odvojen život od prekograničnih susjeda zbog nedavnih povijesnih zbivanja (komunizam, željezna zavjesa, Domovinski rat) znatno otežava provedbu prekogranične suradnje i jačanje prostorne integracije.	1.
Stanovništvo jako slabo poznaje jezik prekograničnih susjeda zbog toga što se oni jako razlikuju, a u školama se slabo uče zbog obrazovnog programa koji je usredotočen na učenje svjetskih jezika.	2.
Slaba je informiranost stanovništva o geografskim obilježjima i najvažnijim kulturnim običajima i događanjima na prostoru s druge strane granice.	3.
Različita zakonodavna osnova u državama i različita provedba lokalne politike temeljene na kulturološkim razlikama su prepreke u suradnji na području prostornog planiranja i regionalnog razvoja.	4.

Tab. 5. Kulturološki problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (izradio: O. Orešić).

PROBLEM	PRIORITET
Izgradnja dodatnih hidroelektrana na rijeci Dravi znatno bi poremetila njezin riječni tok što bi se loše odrazilo na bioraznolikost područja.	1.
Velik dio regije ima problem zbrinjavanja otpada i saniranja „divljih“ odlagališta.	2.
Nerazvijen je sustav javne vodoopskrbe, pogotovo u ruralnim naseljima.	3.
Vrlo intenzivna poljoprivreda u pojedinim dijelovima mađarskog dijela regije loše utječe na kvalitetu podzemnih voda.	4.
Praonica vagona Botovo nalazi se u važnom dijelu zaštićenih područja i jako loše utječe na kvalitetu okoliša.	5.

Tab. 6. Ekološki problemi regionalnog razvoja hrvatsko-mađarske pogranične regije (izradio: O. Orešić).